هێپاتیتی «بی»

جه رگ ئه ندامێکه له جه سته ی مرۆڤ که له زۆرێک له چالاکییه گرینگه کانی له ش وه کوو به رهه م هێنانی له گه ڵ عفوونه ت، ڕاگرتنی خوێنبژان، پاککردنه وه ی خوێن له ژه هره کان و ده رمانه کان و هه روه ها پاشکه وتکردنی وزه، ڕۆڵی کاریگه ری هه یه.

هێپاتیت چییه؟

هێپاتیت به واتای ئاوسان یا هه وکردنی جگه ره که چالاکییه کانی له کارده خا. ئه م نه خۆشییه هۆی جۆراوجۆری هه یه. یه کێکیان تووشبوون به ڤایرۆسی هێپاتیتی «بی» یه.

ڤایرۆسیهێپاتیتی «بی» نه خۆشی هێپاتیتی «بی» له مرۆڤدا دروستده کا. ئه م ڤایرۆسه له جگه ردا داده به زێ و زێوزوو ده کا. مه ودایێک که ئەم ڤایرۆسه دروستی ده کا دەپژێته نێو خوێنه وه. بەشی چالاکی ڤایرۆسەکە لە ناوه ندیدایە. ئانتیژێنی سه تحی ڤایرۆسیهێپاتیتی «بی» لە دەرەوەی ڤایرۆسەکەدایە. هەر کەسێک ئەم زەڕداتە بچووکە لەخوێنیدا بیبێ، تووشی ئەم ڤایرۆسە بووە. تاقیکردنەوەی تایبەتی خوێن، ڕاوێژی ئەمڤایرۆسە لەخوێنندا دەردەخا.هە ستیارترین تاقیکردنە وەکە نیشانە ی ڕاوێژی ڤایرۆسە کە لە جه سته دایە، تاقیکاری «پی سی ئاڕ»ە PCR. ئه مڕۆ تاقیکردنی ژماره یی ڤایرۆسه که له خوێندا له به رده ستدایه و ده کرێ بۆ هه ڵسه نگاندنی شێوه ی ده رمان و به دواداچوونی نه خۆشیه که که ڵکی لێوه رگیرێ.

به پێی ئاخر ڕاپۆرتی ڕێکخراوه ی ته ندروستی جیهانی ۴۰۰ ملیۆن که س له جیهاندا هه ڵگری ڤایرۆسیهێپاتیتی «بی» ن وئه م نه خۆشییه دوای نه خۆشی سیل و مالاریا له هه موو نه خۆشییه گوێزه ر ه وه کان پتره. زۆربه ی تووشبووان له وڵاتی سین و تایوانن. ئه م نه خۆشییه له هه ندێک شوێنی ئاسیا و ئه فریقیا به ربڵاوه و ده گاته ۲۰ له سه دی خه ڵکی ئه و ناوچانه.

نیشانەکانیهێپاتیت

نەخۆشی ئاوسانی جگەر دەتوانێ بێ نیشانە بێ و دەشتوانێ نیشانەی زۆر بەرچاوی لەگەڵ گرفتاربوونیدژواری جەرگدا هەبێ. ئەغڵەب دوای هاتنە ژووره وه ی ڤایرۆس بۆ نێو لەش و پاش ماوەیەک بێدەنگی که ده وره ی کۆمۆنی (Common) پێ ده ڵێن، نیشانەی وەکوو هەڵامەت و پەتا؛ هەست بە ماندوویەتی کردن و داهێزران، نەبوونی ئیشتیا بۆ خۆراک، یاو، ئێشی ماسولکە، ئاوسانی جومگەو لکە لە پێست لەوانەیە پەیدا ببێ.

دوای ماوەیەک قۆناخی دووهەمی نیشانەکان بە زەردوویی و لاچوونی نیشانەکانی قۆناخی هەوەڵ خۆی دەردەخا. لەم قۆناخەدا میز لێڵ دەبێ و پیسیش کەمڕەنگ دەبێ. دوای ئەم قۆناخە نەخۆش دەچێتە قۆناخی نه قاهەت(ضەتڤسین). ئاساییەکە منداڵ سووکتریبگرێ و زۆرکات هیچ نیشانەیەکیان نییە. زۆر له تووشبوانی ئەم نەخۆشییە زەردوویی ناگرن لە بەر ئەوەی بە مناڵی ئەغڵەب نیشانەیەکی نییە.

چۆن بۆمان ده رکه وێ ئه مه هێپاتیتی «بی» یه؟

زۆربەی کات، تەشخیسی ڤایرۆسیهێپاتیتی «بی» بەشوێن خوێنبەخشین یان تاقیکردنەوەی خوێندایە. ئەم کەسانە هیچ عەلامەتێکیان نییە و لەوەی کە تووشی بوون سەریان سوڕدەمێنێ. یەکێک لە تاقیکردنەوەکان بۆ ئەم نەخۆشییە پشکنینی ئانتیژێنی سەتحی ئەمڤایرۆسەیە کە پێی دەڵێن HbsAg. پشکنینی ئانزیمەکانی جگەر دەتوانێ یارمەتیمان بدات بۆدەرخستنی ئەم نەخۆشینە.ئەگەر ئانزیمەکانی جگەر لەخوێندا بچنە سەرێ یا دە رکە وتنی کێشەیەک لە سۆنۆی

جگەردا حەتمەن تاقیکردنەوەیپی‌سی‌ئاڕ پێویستە بەکاربێنین.

بۆچی تاقیکردنەوە، بۆ خوشکوبراو داکوبابی نەخۆشەکە پێویستە؟

لە بەر ئەوەی لەوانەیە هەر لە مناڵییەوە هەموو بەیەکەوە تووشی ئەم نە خۆشییە بووبێتن و باشتر وایە هەموو کەس لانی‌کەم یەکجار لە ژیانی خۆیدا پشکنینیهێپاتیتی «بی» بۆ بکرێت.

چۆن دەگوێزرێتەوە؟

گوێزانەوەی هپاتیتی «بی»لە ڕێگای خوێن و بەرهەمەکانی خوێنیەکان:

وەرگرتنی خوێنی ڤایرۆساوی، کەڵک وەرگرتن لە سرنجی هاوبەش بۆ دەرزیوەشاندن، خاڵکوتان و تاتوکردن، کونکردنی گوێچکە بە کەرەسەی ڤایرۆساوی، میسواک یان تیغی ڕیشتاشین کهڤایرۆسی پێوە بێ و هەروەها تێهەڵچوونی دەرزی ڤایرۆساوی لە لەش.

گواستنەوەی لە دایکەوە بۆ کۆرپە: لە ئێران ئەمە گرینگترین ڕێگای تووشبوونە بە هێپاتیتی «بی».

گواستنەوەی لە ڕێگای سێکس: ئەمڤایرۆسە لە ڕێژنەکانی لەشوەکوو بوزاق، مەنی، هەروەها تەڕشوحاتی ژنانە دا هە یە، ڕەچاونە کردنی بنەماکانی تەندروستی جنسی یان هەرزەیی سێکسی دەتوانێ نەخۆشییەکە بگوێزێتە وە لە کەسێکەوە بۆ کەسێکی‌تر.

گواستنەوە لە ڕێی پزیشکی ددانەوە: کاری پزیشکی لە سەر ددان لەو سەنتەرانەی لە ئامێری ناتەندروست یان ڕە وشتی ناتەندروست کەڵک وەردەگرن بۆیەهە یهنەخۆشیەکە بگوێزێتەوە.

گواستنەوە لە بەینی ئەندامانی بنەماڵە: ئەمڤایرۆسە بە تێکەڵاوی ئاسایی ڕۆژانەوەکوو قسە کردن، هۆقەکردن، ماچکردن، لە باوەشگرتن، یان مەلەکردن ناگوێزرێتەوە.

سورەنگی (سرنج) هاوبەش: بە داخەوە بینراوە کە هەندێک وەرزشوانان بۆ وەشاندنی دەرزی (شرینقە) تەقویە تی سرنجی هاوبەشیان بەکارهێناوە.

ڤایرۆسیهێپاتیتی «بی» لە دەرەوەی لەشی مرۆڤدا لە بەرانبەر گەرما، شێ و دەرمانی‌کیمیاوی زۆر خۆڕاگرە. ئەمڤایرۆسە لە گەرمای ژێر ۲۰ دەرجەدا تا ۱۵ ساڵ و لە گەرمای وەتاغدا تا ۶ مانگ و لە دەفرێکی وشکدا تا مانگێک خۆ ڕادەگرێ. بەڵام دوای کوڵاندن لە ۱۰۰ دەرجەدا بە ماوەی ۵ چرکە نامێنێ و لە بە ینده چێ. هەروەها بە مە وادی پاکژکەرەوە وەک گلۆتار اڵدئید، کلۆوڕۆفۆرم و فۆڕمالین لە ناوئەچێ.

هێپاتیت و گواستنەوەی لە نێو بنەماڵەدا

ئەگەر لەماڵدا کەسێکی (ناقل) هەڵگریڤایرۆسیهێپاتیتی «بی» هەبێت، لەوانەیەبۆ ئەوانی‌تریش بگوێزرێتەوە و هۆیەکەشی لە ڕێگای تێکەڵبوونی خوێنی کەسە تووش‌بووەکە بە موخات یان خوێنی کەسە ساغەکانە.

هاوسەرگیری و هێپاتیتی «بی»

هاووشۆ و تیکەڵی و هاوسەرگیری بۆ توووشبوان بە هێپاتیتی «بی» قەدەغە نییە. بەڵام لایەنە بەرانبەرەکەی دە بێ تاقیکردنەوەیهێپاتیت بکا و دوایە واکسنەکەی لێبدات.

پاکژکردنەوەی جل و شتومەک

بۆپاکژکردنەوە یجلو بەرگ‌و شتو مەکی ئەو کەسانە یتووشبوون، دوای خاوێنکردنەوەی خوێن و شتەکان دەبێ جلەکان لە ئاودا بکوڵێنرێن و بە ماوەی نیو سەعات لە مەحلوولیئاویژاوێلی نیو لەسەد یا کەرهسەی تایبەتیئیستریلکردنی جلدا دابنرێ.

هەڵگری (ناقل)ڤایرۆسیهێپاتیت

ڤایرۆسیهێپاتیت دەتوانێ چەن ساڵ بە شاراوەیی لەلەشدا بمێنێتەوە و بەو کەسە دەڵێن «هەڵگر یا ناقلیهێپاتیت». ناقلینەخۆشیهێپاتیت بەکەسێک دەڵێن کە زیاتر لە ۶ مانگ ڤایرۆسەکە لە خوێنیدا بمێنێتەوە حاصووەزعی باش بێت و لە تاقیکردنەوەکاندا ناڕێکی لە کاری جگەریدا نەبێت. لەم بارودۆخەداڤایرۆسەکە بە سەلامەت لە جە ستەدا دە مێنێتە وە وزەرەر بە جگەر ناگەیێنێ. لە ئێران تووشبوانی ئەم حاصەتە لە سەدا ۲/۱۴ ی خەڵکن.

نیشانەکان لە هەڵگراندا

زۆربەیان لە زگی دایکەوەوەریانگرتووە و تا چەن ساڵ هیچ نیشانە یەکیان نییە. جاری واش هەیە دوای تووشبوونیهێپاتیتی حاد دەبنە هەڵگرینەخۆشیەکە.لەم کەسانەدا بە شوێن نیشانەکانی ئاوسانی جگەر وەکوو نەبوونی ئیشتیا بۆ خۆراک؛ بێ‌هێزی و داهێزران؛ لێڵی میز و زەردی، کۆئەندامیبەرگریناتوانێHBSAgسەرکوت بکات و دوای شەش مانگ هەر چەند نیشانەکان نامێنێ، بەڵام ئەمڤایرۆسە دەمێنێتەوە. بڕێک لە هەڵگرانی هێپاتیتی «بی» لە دڵەکزە و هەست بە قورسی لای ڕاستی زگ و دڵتەنگی و نەبوونی ئیشتیا شکایەت دەکەن. ئەم نیشانانە پێوەندی بە هێپاتیتەوە نییە.

هە ڵگرانیهێپاتیت دەبێ ئەم خاڵانەی خوارەوە ڕەچاوکەن:

- بۆ ڕوونکردنەوەی چۆنیەتی کارکردنی جگەریان بۆ پشکنین و موعایەنە هەر شەش مانگ جارێک سەردانی پزیشک بکەن.
- تەواوی ئەندامی بنەماڵەیان دەبێ واکسەنی هێپاتیتی «بی» یان لێبدرێ.
- ئەگەر چوونە لای دوکتۆری ددان، تاقیگە، پزیشک و هەر جێگایەک کە مەترسی گواستنەوەی ڤایرۆس بۆ کەسێکی‌تر هەیە، حەتمەن ئەو کەسانە لە بوونی ڤایرۆس لە جەستەی خۆیاندا ئاگادار بکەنەوە.
- لە خواردنەوەیمەشروباتی ئەلکولی و کێشانی جگەرە دووری بکەن.
- لە خوێن بەخشین دووری بکەن.
- کەسانی قەڵەو تێبکۆشن تا وەکوو کێشی خۆیان کەمکەنەوە.
- لە شتومەکی شەخسی وەکوو تیغ، میسواک، سرنج، ڕیشتراش و خاولی هەر هی خۆیان بەکاربێنن نەک هی کەسێکی‌تر.

دەرمانیهێپاتیتی «بی»

هێپاتیتی درێژخایەن (مزمن) پێویستی بە دەرمانکردنە و بە دەرمان دەکرێ بێتە حاصەتی ناچالاک(غیرفعال). ئەگەر ئەم حاصەتە دەرمان نەکرێ لە وانەیە بێتە سیرۆز (تەنبەصی جگەر). دوای تەشەنەکردنی سیرۆز لە بڕێک بارودۆخدا دەرمانپەیوەندکردنی جگەرە.

ئەو دەرمانانەی لە بازاردا بۆ هێپاتیتی بی وەدەستدەکەون بریتین لە:

دەرزی ئینترفیزۆن(دهرزی ئاسایی و پەگ)، دەرمانی خۆراکیشوەکوو لامیۆودین، ئادۆفۆویر، ئینتاکاویر و تێنافاویر. بۆ بڕیاردان لەسەر دەرمانینەخۆش دەبێ وەزعی نەخۆشەکە و تەحە موولکردنی دەرمانەکە ڕەچاو بکرێ.ماوەی دەرمانیش بە ئینترفیزۆن ۶ مانگ تا ساڵێکە و دە رمانی خۆراکیش زیاتر لە ۵ ساڵە. ماوەی دەرمان پزیشک دیاری دەکا.

نەشتەرگەری جگەر:هێپاتیتی «بی» دەتوانێ جگەر لە کاربخا.ئەگەر ئەمە ڕوو بدات جگەری نوێ بۆ ئەو نەخۆشە پێویستە کە ئەم نەشتەرگەرییە پەیوەندی جگەری پێدەکوترێ. ئەم عەمەلیاتە بریتییە لە دەرهێنانی جگەری نە خۆش و لە کارکەوتوو و دانانی جگەری نوێ و ساغ لە جێگاکە ی کە لەکەسێکە وەوەرگیراوە.

واکسەنوەشاندن:

باشترین ڕێگای بەرگری لە نەخۆشیهێپاتیتی «بی» وەشاندنی واکسەنە. بەو هۆیەوە بۆ تەواوی کۆرپەلە و کە سانی جێیمەترسی ئەم واکسەنە لێ دەدرێ.واکسەنی هێپاتیتی «بی» لە سێ نوبەدا بە ماوەی مانگێک و ۶ مانگدوای هەوەڵوەشاندن (۶–۱–۰) لێدەدرێ. واکسەن لە ماسوولکەی باص(بازوو) دەدرێ. ئەگەر لە سمت بدرێ کاریگەری کەمدەبێتەوە. پێشنیار دەکرێ ئانتیبادی دژیهێپاتیتی بی یەک تا سێ مانگ دوای تەواوبوونی نۆبەکان بە تاقیکردنە وە ی خوێن پشکنینی بۆ بکرێ.

کێن ئەوانەی دەبێ واکسەنی هێپاتیتیبێ بوەشێنن؟

- هەموو کۆرپەی تازهلەدایکبوو.
- منداڵانی چکۆلەتر لە ۹ ساڵ (کۆمیتەی پێشنیارەدەری واکسەن لە ئەمریکاپێی باشە تەواوی کەسانی تەمەن کەمتر لە ۱۸ ساڵ واکسەن بوەشێنن).
- کارمەندانی تەندروستی و دەرمانی کە لەگەڵ خوێن و بەرهەمە خوێنیە کانیآن لەگە ڵ دەرزی و کەرهسەی ضایرۆساوی سەروکاریان هەیە، وەکوو ئەم کەسانە: پزیشکان؛ نەشتەرگەران؛ پەرستاران؛پزیشکی ددان؛ یاریدەریپزیشکی ددان؛ ددانسازو خوێندکارانی پزیشکی؛ کارمەندانی دیالیز و تاقیگەکان و بانکی خوێنو دایرەی خوێنبەخشین و ئەو کەسانەی لە کە سانیبیرکۆص پەرەستاری دەکەن.ئەمانە گذووپی پڕمەترسییان پێدەکوترێ. وەشاندنی سێ وادەی واکسەنی هێپاتیتی «بی»و پشکنینی

ئانتیبۆدیهێپاتیتی «بی» یەک تا سێ مانگ دوایی زەروورییە.

- هاوسەر، مناص، باوکو دایک و تەواوی ئەوانەی وا لەگەڵ کەسیهەصگریهێپاتیتدا دەژین (واباشترە هەر ۵ ساڵ جارێک پشکنینیان بۆ بکرێت).
- ئەو نەخۆشانەی خوێنیان بۆ تێدەکرێتەوەوەکوو:هێمۆفیلی، تالاسێمی، دیالیزی و ئەوانەی موعتاد بە دەرزی سڕکەرن.

چەند تێبینی لە بارەی واکسەندا:

ئەم واکسەنە عاریزەی زۆر کەمە و تەنیا سووربوونەوە و کزانەوەی جێگای وەشاندنە کە لە بڕێک کەسدایە. لێدانی واکسەنی تێو بازار بۆ هەصگرەکان پێشنیار ناکەین. ئەندامی بنەماصە ی هەصگرانی ضایرۆس دەبێ پێش وەشاندنی واکسەن پشکنینیهێپاتیت بکەن. ئەگەر قەترەی خوێن یان پێیشکەی ئاوی بەدەنی کەسانی تووشبوو پڕژایە چاوی کەسێک، دەبێ ئیمۆنۆگلوبولینی تایبەتی دژ بەهێپاتیتی «بی» بوەشێندرێ و تەزریقیدووبارە ۵ ساص پاش وەشاندنی کامصی واکسەنە کە پێویست ناکا.

چەند تێبینی:

- هەصگرانیهێپاتیتی «بی» دەتوانن هاوسەرگیری بکەن، بەڵآم هاوسەرەکەیان دەبێ واکسەن بوەشێنێ و لە تەئسیری واکسەنەکە دصنیابێ. مەترسی گواستنە وهی نەخۆشی لە ژیانێکی ژنو مێردایەتی تەندروستدا زۆر زۆر کەمە.
- پشکنینی تەواوی ژنانی سکپڕ بۆ هێپاتیتی «بی» زهرووریە تا ئەگەر تووشبووبن، بۆ منداصەکە بەرگەری بکرێ.
- واباشترە دایکانی تووشبوو بەو نەخۆشییە کە منداصیان هەیە نەیەصن سکیان پڕ بێ.
- هەصگرانی هێپاتیت دەتوانن وەکوو باقی خەصکی ژیان بەسەر بەرن.
- خوێنبەخشین بۆ پشکنینیئەم نەخۆشییەنەکرێ باشە، بەصکوو تەنیا بە تاقیکردنەوەی خوێن لە تاقیگە پشکنینی بۆ بکرێ.
- ئەگەر یە کێک لە ئە ندامانی بنەماصەHbsAgی ئەرێنیێدا بینرا، دەبێ خوشک و برا، هاوسە ر و منداڵآن و دایک و باوکی ئەو کەسە پشکنینیان بۆ نەخۆشییەکە بۆ بکرێ.
- واباشە تاقیکردنەوەی خوێن بەر لە وەشاندنی واکسەنە کە بکرێ.
- بایوپسی جگەر لە تووشبوانیهێپاتیتی حاد و هەصگراندا نەکرێ باشترە.بەڵآم بۆ هێپاتیتی درێژخایەن زانیاری بەکەڵک دەداتە پزیشک. لە ئێستادا کردنی لە ئامێری پێشکە وتوو و کەمخەتەر (ناپەلهاوێژ) و بێ ئێش و بە ڕادەی دیقەتی زۆر بە ێوی«فایبرۆئیسکەن» کەصک وەردەگیرێ.

ئەوانەی خوازیاری زانیاری زیاترن کتێبی ڕێنمایی تۆکمە ی هێپاتیتی «بی» بۆ هەموو جەماوەر بخوێننەوە.

هێپاتیتی بی

Hepatitis B Virus

MELDcenter

www.meldcenter.com

دوکتور سه ید موئه ید عه له ویان
پڕۆفیسور و فه وقی ته خه سوسی نه خۆشییه کانی جگه ر
سه رۆک و دامه زرێنه ری بنکه کانی نه خۆشی جگه ر